

Az unitáriusok főtanácsi gyűlése.

I.

Ferencz József püspök megnyitó beszéde.

Méltóságos és főtisztelendő Egyh. Főtanács!

A XX-dik században ma tartjuk első főtanácsi gyűlésünket és ma először tartjuk ujonnan épített kollegiumunkban. E két körülmény tágas tért nyitna meg számomra az elmélkedésre. De tekintettel éppen új kollegiumunknak a mai napon történendő megnyitásával előttünk álló ünnepélyekre, e főtanácsi gyűlésünket megnyitó beszédemmel, nagyon rövidre szoritkozom.

Ez évvel tehát egy új századba léptünk. Ki ne lenne kíváncsi közölnünk, hogy mit rejt az méhében általában hazánkra és nemzetünkre, legközelebről egyházunkra nézve? De a jövő titkát Isten magának tartotta fenn; annak leplét halandó kéz félre nem lebbentheti. Tekintettel azonban a letűnt század eseményeire, a mennyiben azok az egyházi, a vallási életre vonatkoznak, nekem legalább úgy tetszik, hogy inkább reménnyel, mint aggodalommal nézhetünk az új század elébe. Mert tény az, hogy a lelkiismeret szabadsága a letűnt században jelentékeny hódítást tett az emberek szívében az egész polgáriassult világban. A mi vallásunk pedig az evangélium mellett a lelkiismeret szabadságán alapulván, ez által szélesebb talajt nyert magának. S nem lenne nehéz kimutatni, hogy ha névleg az unitárius vallásnak aránylag ma is még kevés követője van, hiteseink s ezek között különösen az Isten személyi egységének hiteseinké, tehát vallásunknak hittanilag sarkpontja, nemesak hogy többé nem találkozik oly ellenszenvvel, mint századokon át, hanem mind több oldalról nyer igazolást. Nem lehet tagadni, mintha a vallási élet bensősége veszített volna a letűnt században eddigi erejéből s ebből kifolyólag általában az erkölcsi élet is meglazult volna. Épen ezért hitelveinkhez való szigorú ragaszkodás mellett, a mi természetesen nem zárja ki azoknak fejlődését, főleg az erkölcsi élet ápolására kell fordítanunk legfőbb gondunkat a beköszöntött

új században. A tisztult hit és a tiszta erköles legyenek azért zászlónkra írva s ez alatt ezekért küzdve nézzünk jó reménnyel az új század elé. Mert igaz ugyan, hogy jelenleg bizonyos visszaesés tapasztalható sok irányban és így a vallás légkörében is. Mintha sokan ismét be akarnák kötni az emberek szemeit. S tény az, hogy a vallásról, az üdvről való különböző babonás felfogások, ámitások soha több embert meg nem vesztegettek, mint napjainkban. De hát nyár közepén is hányszor elborúl a nap; a tiszta égre hányszor tornyosulnak sötét fellegek. Azért a nap csak napnak marad; fényét, világát ki nem olthatja a legsötétebb felhő se. Bizzunk hát mi is szent vallásunk napjának fényében és világában. Az Ur nem hagyja el az övéit!

A mi pedig az új épületet illeti, a melyben ma először tartjuk főtanácsi gyűlésünket, a mint méltóztatnak tudni, több mint egy évtizede, hogy tanácskozásainknak nem egyszer képezte tárgyát régi kollegiumunknak kibővítése vagy egy egészen új kollegium építése. Azt is méltóztatnak tudni, hogy a megállapodás végre ez utóbbiban történt s már a múlt évi főtanács alkalmával méltóztatnak látni a megkezdett építkezést, a mi Isten segedelmével szerencsésen bevégeztetvén, az új épület ma ünnepélyesen át fog adatni rendeltetésének. Ezt megelőzőleg mi csak azért gyűltünk egybe e helyiségben, hogy főtanácsi gyűlésünk megalakulhasson. Ezért ez irányban sem kívánok kiterjeszkedni. Pedig az alkalom nagyon csábító. Hiszen ez új épület a gondolatoknak egész raját keltheti fel lelkünkben. De azoknak szárnyalásában a megnyitási ünnepélyen nem sokára alkalmunk lesz gyönyörködni. Részemről csak egy óhaj-tásomnak kívánok kifejezést adni. És ez az, hogy ebben az új épületben, a melyben az új századdal megkezdjük tanácskozásainkat is, ujtsuk meg mindnyájan vallásunk és egyházunk iránti szeretetünket, buzgóságunkat és áldozatkészségünket és a régi helyiségből ide áthozott irományokkal együtt hozzuk át azt a szellemet is, mely az elhagyott épületben folytatott tanácskozásoknál vezette hitelődeinket és vezetett minket is a letűnt században.

II.

Püspöki évi jelentés.

Méltóságos és Főtisztelendő Egyh. Főtanács! Huszonötödik évi jelentésemet vagyok ezúttal megteendő. Nem tartozik ugyan e jelentés keretébe; de nem tehetem, hogy mindenek előtt elkem

mélyéből hálát ne adjak Istennek meghálálhatatlan nagy kegyelemért, a melyet irántam, igénytelen szolgálja iránt, életemnek ez ideig lett megtartásában is kimutatott. Mert 25 évet mint püspök érne meg, nem tartozik a mindennapi dolgok közé. 22 elődöm közül csak 4-nek jutott még ez a szerenese. Hadd öleljem meg ma őket az emlékezet karjaival, mint a szolgálat idejére nézve Istentől velem együtt különös kegyelemben részesített kartársaimat. Ezek: Beke Dániel (1636-tól 1661-ig); Almási Mihály (1692-től 1724-ig); Agh István (1758-tól 1786-ig) és Lázár István 1786-tól 1811-ig). A minő szomorú emlékek újulhatnak meg lelkiünkben különösen a két előbbinek püspöksége idejéből, nem az ők személyöket illetőleg, hanem egyházunknak akkori nyomasztó helyzetét, önfentartásáért vívott nehéz küzdelmeit tekintve — ezekre jobb lesz most fátyolt vetnünk.

De fokozza az én hálámat Isten iránt az is, hogy oldalom mellett tisztelhetem azt is, a kit 25 évvel ezelőtt ugyanaz a zsinati főtanács, a mely engem a püspökségre méltatott, a főgondnoki székbe ültetett, mélt. id. Daniel Gábor urat. Ez még ritkább eset; sőt alig hiszem, hogy még előfordult volna. Mert valaminth 25 évet ért püspök elődeim között is volt, főgondnokaink között is éppen 4 volt ilyen. Névszerint Daniel Ferencz (1718-tól 1747-ig); Simon János (1732-től 1765-ig); P. Horváth Ferencz (1778-tól 1804-ig) s Daniel Elek (1820-tól 1848-ig). Tehát éppen a Daniel családból mostani érdemdús főgondnokunkon kívül még kettő. Adja Isten, hogy e név soha se is vesszen ki főgondnokaink sorából! De hogy püspöknek és főgondnoknak egyidőre essék 25 éves évfordulójuk, ez a maga nemében valóban rendkívüli eset.

Arról természetesen én nem szólhatok, hogy a főgondnok úr ömlgával 25 évre terjedő együttes szolgálatunk mennyire felelt meg s hogy egyáltalában megfelelt-e a várakozásnak és egyházunk érdekeinek. Ezt megítélni a méltgs. és főt egyházi főtanácsra s talán még inkább a jövő korra tartozik. Mert a jelen kor ítéletét, eltekintve a mi személyünktől s egészen általánosságban szólva, a rokon- vagy ellenszenv is befolyásolhatja és irányíthatja; míg a jövő kor ítélete megalkotásánál egyedül a történeti tényekre van utalva. Lelkiismeretem azonban nyugodt s meg vagyok győződve, hogy a méltgs. főgondnok úr is ugyanezt elmondhatja, hogy erőink és tehetségeink mértékéhez képest igyekeztünk mindent megtenni hivatalunk betöltésére, hogy önzetlenül, tiszta kézzel s csupán szeretett egyházunk közérdekét és előmenetelét tartva szemünk előtt jártunk el, a mennyire eljárhattunk mindennemű kötelességeinkben. Jöhetnek s adja Isten jöjjenek utánunk hivatottabbak s nálunknál érdekesebbek úgy a főgondnoki, mint a püspöki székbe; de több jó akarattal azok sem foglalhatnak helyet azokban. És mert még a napnak is, az idő ha estvére hajlik, sugarai elvesztik hevőket és a legerősebb fa is ősszel már nem hoz lombokat, legyen szabad — legalább részemről — elnézést kérem a méltgs. és főt. Egyh.

Főtanácstól, ha munkásságom az eddiginél is fogyatékosabb lesz. Kérem egyszersmind támogatásukat is, ha Istennek tetszik és jónak látja még éveimhez éveket adni — kérem szives támogatásukat, nem magamért, hanem az ügyért, egyházunk ügyeért, a melyet egyformán szívünkön kell hordoznunk mindnyájunknak, ha annak előmenetelét, fejlődését és boldogságát igazán óhajtjuk és várjuk.

Bocsánatot kérve a mlts. és főt. Egyh. Főtanácstól, hogy ennyi ideig foglalkoztam saját személyemmel, de a mit talán az alkalom indokoltta tesz, évi jelentésemet a következőkben teszem meg:

1. Belső emberek változása a múlt évi egyh. főtanács óta:

a) Lelkészeknek rendeltettek: Deák Mikós, tordátfalvi lelkész Szt.-Mihályra, Lőrinczi Dénes nyug. tanító Bözöd-Ujfaluba, Boór Jenő lelkész-jelölt Iklandra, Barabás István lelk. jelölt Tordátfalvára, Biró Pál I.-jelölt Maros-Szt.-Benedekre, Gál Miklós, volt budapesti lelkész Torozskó-Szent-Györgyre;

b) Kántor-tanítóknak: Boros György Kaalból Medesérre, Marosi Mátyás okl. tanító-jelölt Kaalba, Lázár Ferenc okl. tanító-jelölt Iklandra, Lőrinczi György okl. tanító-jelölt Iszlóba;

c) Tanító nőknek: Árkossy Vilma okl. tanítónő Ravába; Rédiger Klára Dombóra. Másod tanítói új állás államsegélyvel szervezve.

d) Kántoroknak: Máté Sándor Szt.-Mihályfalváról Bágyonba, Kovács István nyug. áll. tanító Szt.-Mihályfalvára.

e) Elhunytak: Györfi Ferenc szt.-mihályi, Siménfalvi György torozskó-szt.-györgyi s csak a napokban Taresafalvi Pál mészki lelkész afiai.

f) Ürességben vannak a bordosi, lokodi és mészki lelkészi, és a kilyéni kántori állomások.

Lelkészi szigorlatot, illetőleg szakvizsgát ez évben ketten tettek, u. m.: Barabás István és Biró Pál, mindketten jeles eredménnyel; nemkülönben Boór Jenő, az ág. ev. hitv. egyházból egyházunkba átlépett lelkész, a különbözőzeti tárgyakból szintén jeles eredménnyel minősített egyházunkban a lelkészi pályára. Mindhárman már alkalmazva is vannak s ez által a múlt évben ürességben volt 5 lelkészi állomás száma most már háromra szállott. A lelkész-növendékek száma 16-ra emelkedvén, remélünk lehet, hogy lelkészekben ezután már nem lesz oly hiányunk, mint közelebről volt. Miután azonban ez évben szakvizsgát csak egy tehet és lelkész-jelöltünk egy sínes, egy pár évig — sajnos — még mindig marad nyájunk pásztor nélkül.

A fennebbiekkal kapcsolatban nem mulaszthatom el följegyezni, hogy papnevelő intézetünk ez évben az új kollegiumban a főgymnasiunál teljesen elkülönítve helyzetet el. A növendékek — együtt — külön foglakni, külön tanuló szobájok és tantermeik lesznek. Ez az iskolai rendszabályokban is némely módosításokat tesz szükségessé és von maga után. Ehez képest a papnövendékeket illetőleg, a rendszabály el is készült, a főtanácsai tárgysorozatba is fel

van véve. Részemről is azonban ez úttal annak érdemleges tárgyalás nélkül ideiglenes helybenhagyását ajánlom. Egy évi tapasztalattal könnyebb lesz végleg megállítani.

2. Az egyházi anyakönyvek és népesedési kimutatások szerint egyházunkban 1900-ban

A) Kereszteltetett:	a) fiú	990
	b) leány	1005
	együtt	1995 új szülött.

Kevesebb 8-al, mint 1899-ben. Ezekből házasságon kívül született 219.

B) Konfirmáltatott:	a) fiú	634
	b) leány	589
	együtt	1223 növendék.

Több 55-el, mint 1899-ben.

C) Összeskettetett:	a) tiszta unitárius	307
	b) vegyes vallásu	184
	együtt	491 pár.

Kevesebb 60 párral, mint 1899-ben.

D) Eltemetett:	a) a férfi nemből	768
	b) a nő nemből	790
	együtt	1558

Több 207-el, mint 1899-ben.

E) Átállott egyházunkba	166
Kilépett egyházunkból	118

E szerint 48-al többen jöttek egyházunkba, mint a hányan abból kiléptek.

F. A lélekszám 1900. év végén volt 69599, a mi az 1899. év végén kimutatott lélekszámhoz képest, mind a mellett, hogy a szülöttek és halottak közötti különbség 437, az előbbiek javára esik; nem különben az áttérésekben is egyházunknak 48 lélek a nyeresége, visszaesést mutat. Ugy látszik, hogy lelkész afiai évről-évre megújítani szokott figyelmzetetéseimre is, a statisztikai adatok egybeállítására nem nagy súlyt helyeznek, mert visszaesés e lélekszámban az előbbiek szerint egyáltalán nem lehet. S ha mégis ezuttal az ütötte ki magát, ez csak abból magyarázható ki, hogy vagy 1899-re vagy 1900-ra mutatták ki tévesen a létszámot. Az országos népszámlálásból talán pontosabban megtudjuk rövid időn egyházunk létszámát is. De azért nem mulasztatom el ismételten figyelmeztetni lelkész fiait, hogy ne vegyék olyan könnyedén ezt a kimutatást, igyekezzenek pontosan számon tartani lelkészi gondozásuk alá tartozó hiveiket. Hiszen e nélkül nem is nevezhetik magukat igazában lelki pásztoroknak. Ez indított arra, hogy a mult évben még egy körlevélben is felhívtam lelkész fiait s utasításokat is adtam a

lelki pásztori gondnak minden irányában leendő kifejtésére és gyakorlására. Esperes atyámfainak ez iránt beérkezett jelentéseik megnyugtatónak ugyan, de éppen a lélekszám adatait illetőleg fen-
nebb látható pontatlanságból kifolyólag, nem tartom feleslegesnek jelzett körrendeletemre e helyen is reá mutatni, elvárva lelkész afiaitól, hogy a lelképásztori gond gyakorlásában magokat ahhoz alkalmazni tisztök s egyházunk iránti kötelességüknek ismerendik.

Lelkészekről levén szó, helyén látom megemlíteni, hogy lelkészeink kongruája még mind nincs véglegesen rendezve. A folyó évre az eddigi elszámolás alapján megállapított kongrua kiutaltatott ugyan és az lelkészeinknek ki is adatott; de a Minister ur őnagyméltósága több felől felmerült panaszok következtében a mult hó 20-ig újabb határidőt tűzött ki arra nézve, hogy addig azon lelkészek, a kik több kongruára tartanak igényt, mint a mennyi számukra megállítatott, ezen igényöket igazoló okmányokkal kongruájuknak kiigazításáért folyamodhatnak. E felhívás folytán lelkészeink részéről beérkezett folyamodások fel is vannak terjesztve. De ellátva még ninesenek s így az eredmény sem tudható. Aránylag különben kevesen folyamodtak lelkészeink közül a kiigazításért, a mire talán én is befolytam azzal, hogy a mult év őszén személyes közbenjárásommal sikerült több lelkészünk részére különösen a fuvardijakat illetőleg jelentékeny kiigazításokat eszközölnem. S mint-hogy mult évi jelentésemben mint sérelmet hoztam fel, hogy sz.-udvarhelyi egyházközségünk nem ismertetett el anya-egyházközségnek, örömmel jelenthetem, hogy ugyancsak személyes közbenjárásommal szerencsés voltam nevezett egyházközségünk anya-egyházközségi jellegének elismerését szintén kieszközölni.

3. A közvetlen püspöki vizsgálat alatt álló 8 anya- és 7 leány-egyházközség mult évi pénzforgalma a felülvizsgált számadások szerint 163,185 kor. 65 fillér volt; az 1901. évre ájtött pénzvagygon 363,225 kor. 83 fill. Ez utóbbi 38,891 kor. 53 fillérral több, mint a megelőző évre ájtött volt, de terhek is csaknem ennyivel több. Ezekről különben a részletes kimutatást az E. K. Tanácsnak beadván, a szükséges adatok annak évi jelentésében is fel vannak tüntetve. Vizsgálatot személyesen ez évben sem tarthattam egyik egyházközségünkben sem. De szókefalvi egyházközségünk templomának félbemaradt tornyát úgy a maga, mint ez ügy iránt lelkesülő barátainak és jóakaróinak valóban tiszteletreméltó buzgóságával és aldozatközségével kiépítvén, annak fölszentelési ünnepélyén a mult év november havában magam is személyesen részt vettem, s ezuttal alkalmam volt küüllői egyházkörsünk csaknem összes egyházközségeinek jelentékeny számu hűveivel érintkezni, s öket vallásunk és egyházunk iránti szeretetre, a polgári és hazafui erények gyakorlására buzdítva, üdvözölni. Kiszállásomnak központja Dieső-Szt.-Márton lévén, itt a polgári hatóságok részéről is a legnagyobb előzékenységgel, hogy ne mondjam, tisztelettel fogadtattam. Mindezekre visszaemlékezve lelkem most is örömmel telik el s nem

kételem, hogy küiküllői egyházkörünk előtt is kedves emlékként maradt fenn a szőkefalvi templom tornyának fölszentelési ünnepélye.

4. A Báró Boldácsy-alapítvány meghatalmazottainak f. évi jun. 12. Budapesten tartott közgyűlésén meghatalmazott társammal, Bedő Albert afiával ezuttal is személyesen részt vettünk. Az alapítványi birtokok jövedelméből a közgyűlés az igazgatóság ajánlatához képest ez évre is egyházkerületenként 8000 koronát szavazott meg. Az igazgatóság jelentése egyebekben is egyhangulag elfogadott. Végre meghatározott, hogy tekintettel ez alapítvány megalkotásának ez évben negyedszázados évfordulójára, a nagylelkű alapító iránti kegyeletes és hálás érzelmeink kifejezésére a negyedszázados évforduló a jövő évi közgyűlésen megünnepeltessék s e célból a tulajdonos egyházkerületek nyilatkozattételre hívassanak fel. Ez ügy a tárgysorozat rendjén tárgyalásra kerülvén, meg vagyok győződve arról, hogy a negyedszázados évfordulónak megünnepelése iránti óhaját egyházi főtanácsunk egyhangulag kijelenti.

5. A Dávid-Ferencz-alap kezelésém alatt álló részének állása f. évi aug. 31-ki zárlattal készpénz hitelszövetkezeti bankban 6006 K. 12 f., négy egyházközségünknel kölesönökben kötvények mellett 5675 K., együtt 11,681 K. 12 f., több 707 K. 50 fillérrel a múlt évi kimutatásban foglalt összegnél. A közpénztárba beadott összeggel ez alap jelenleg 23,745 K. 50 fillért tesz ki.

Az „Ezredéves-alap“ állása ugyanazon zárlattal 6675 K. 07 f., több 1145 K. 03 fillérrel a múlt évben kimutatott összegnél. A többlet jelentékenyebb része a takarékpénztári kezeléssel gyűjtött kamat.

6. A brit- és külföldi unitárius Társulat ez évre is megküldötte a budapesti s annak kapcsolatában levő egyházközségeink számára az 50 font sterling segélyt. Sőt e ezímen a múlt évre az Amerikai Unitárius Társulattól is 200 dollárt voltunk szerencsések kapni. Ez utóbbi segély, illetőleg adomány indított arra, hogy budapesti egyházközségünknel közreműködjem arra nézve, hogy a múlt évben Amerikában alakított unitárius s más szabad irányú hittudósok nemzetközi konferenciájának, ez év május havában, a brit- és külföldi unitárius Társulat évi közgyűlésével egyidejűleg Londonban tartott nagy gyűlésére, a melyre engem is, Boros György afiát is meghívtak, de egyikünk se mehetett el, küldje el Józán Miklós lelkész afiát. Nevezett lelkész afia e gyűléseken, a melyek egy egész hétig tartottak, részt is vett. A nemzetközi konferencián képviselve volt Anglia és Amerika mellett a Continensnek jóformán minden állama a hittudomány mezején elismert nevű férfiakkal, a kik részint felolvasásaikban, részint szabad előadásaikban gazdag bányáját tárták fel az újabb kort mozgató vallásos eszméknek. E felolvasások rövid időn mind ki lesznek adva s feltett szándékom, hogy azokat bármi áldozattal magyar nyelven mi is kiadjuk. Mert mi nem irhatnánk vallásunk mellett jobb apologiát, mint a minőt ezekben a felolvasásokban találunk. A mi képviselőnk Józán Miklós lelkész afia is

tartott felolvasást, valamint Boros György theol. tanár afia szintén elküldötte egy e czélra irt dolgozatát.

De a legnagyobb mulasztást követném el, ha angol testvéreinknek egyházunk iránt való rokonszenvének és nagyrabecsesülésének csak a közelebbi napokban tanusított újabb jeléről is meg nem emlékezném. Értésökre esvén, ugyanis, angol hitrokonainknak, hogy új kollegiumunkat september hóban fogjuk megnyitni, a megnyitási ünnepélyre többen készültek eljönni. A mikor aztán tudattuk velük, hogy september 22-ke előtt az új kollegiumot nem nyithatjuk meg, sajnálatukat fejezték ki, hogy azon nem lehetnek jelen mert nekik akkorra már otthon kell lenniök; de ez nem akadályozza meg őket, hogy feltett szándékuk mellett maradjanak s bejöjjenek hozzánk minket meglátogatni és az új kollegiumot megnézni. Meg is tették. Tagart kisasszonynak, ennek a páratlan buzgalmű nőnek, a vezetése alatt, ki most már harmadszor látogatott meg minket, aug 23-án egy 14 nőből és 17 férfiből álló társaság, köztük több pap, indult be Angliából hozzánk. Józan Miklós, budapesti lelkészünk Bécsbe ment elejökbe. Ő fogadta őket ott s vele jöttek le aug. 29-én Budapestre, a hol az Erdélyi Kárpát-Egylet részéről, a mely szives volt angol vendégeink szives fogadására velünk kezét fogni, Dr. Erődi Béla úr, a budapesti egyházközség részéről Dr. Székely Aladár, lelkes ifju afia fogadta a társaságot. Három napot töltöttek székesfővárosunkban, megnéfvén annak nevezetességeit s september 1-én résztvevén ottani isteni tiszteletünkben, valamint a Dávid-Ferencz-egyletnek e napon tartott első közgyűlésében; sőt a magok részéről ők is megtartották isteni tiszteletüket angol nyelven budapesti templomunkban.

Budapestről, a hova ináen Boros György afia ment angol testvéreink eleibe, az ő, az Erdélyi Kárpát-Egylet titkára, Radnóthi Dezső és Györi Ilona irónő társaságában, illetőleg vezetése alatt, sept. 2-án indultak Aradnak. Itt hasonlóan a Kárpát-Egylet által a legszivesebben fogadtatván és vértanúink emlékoszlopát megnéfvén, estvére Dévára érkeztek. Dévára már Kovács János afia is a leányával, Irénnel és Fangh Erzsi kisasszonynyal a társaság eleibe mentek. Együtt járták meg a dévai várat, Dávid Ferenczünk vértanúságának szomorú helyét. Déváról kirándulást téve Vajda-Hunyadra és a gyalári bányatelepekhez, sept. 3-án Tordára érkeztek, mindenütt a legszivesebb fogadtatásban részesülve. Megnézték a tordai hasadékot, megjárták Toroczokót. Ez útjok különösen szép benyomásokat hagyott hátra lelkökben, a mennyiben útközben sinfalvi, várfalvi egyházközségeink részéről is üdvözöltettek; toroczkoí egyházközségünk pedig a hétköznaphól is valóságos ünnepnapot csinált angol testvéreink tiszteletére. E fogadtatásoktól elragadtatva érkeztek sept. 5-én Kolozsvárra, a hol az indóháznál az egyházközség s általában egyházunk nevében tanáraink s velök együtt az elejökbe ment közönség élén, Péterfi Dénes lelkész afia fogadta.

Angol testvéreink Kolozsvárt is 3 napot töltöttek. A harmadik

nap, (vasárnap) september 8-án, a mi magyar isteni tiszteletünk után, a melyen Mózes András lelkészünk egy egészen alkalmoszerű beszédet tartott s a városi dalkör is közreműködött, Iszlai Márton afia vezetése alatt, ők szintén megtartották isteni tiszteletüket. Igazán szerettem volna, ha ezt kolozsvári egyházközségünk minden tagja; sőt hitsorsosaink mind látták volna. Három papjok szolgált. Az egyik szentírást olvasott, a második könyörgött és a harmadik egyházi beszédet tartott. Közben hymnuszokat énekeltek férfiak és nők, az öregebbek és az ifjabbak együttesen kivétel nélkül mindnyájan, orgona kísérettel, a melyen szintén egy angol nő játszott. Általában isteni tiszteletök oly megható volt, hogy bár templomi közönségünk legnagyobb része abból semmit sem értett, mégis meg vagyok győződve, hogy mindnyájan éppen úgy el voltak telve áhítatossággal, mintha anyanyelvünkön folyt volna az isteni tisztelet.

Templomozás után megmutattuk a Dávid Ferencz-kövét s új kollegiumunkat, a melynek csaknem minden helyiségét bejárták, örömlüket nyilvánítva, hogy oly szép és kényelmes épületet emelhetünk tanulóinknak és papnövéndékeinknek. Különösen jól esett nekik hallani, hogy ebben minket az állam is megsegített. A szemlét a díszteremben végeztük be, a mely ekkorra jó formán megtelt érdeklődő közönséggel. Itt angol testvéreinknek egyházunk nevében megköszöntem látogatásukat, sajnálatomat fejezve ki, hogy azt nem teheték úgy, hogy az ünnepélyes megnyitáson jelen lehessenek. Legmélyebb tiszteletemet nyilvánítottam Tagart kisasszony iránt, a ki a minket meglátogatott társaságot szervezte, s a ki 1858-ban boldogult édes atyjával, Tagart Eduarddal az első lánczszeme volt annak az áldott egybeköttetésnek, a mely azóta köztünk és az angol unitáriusok között fennáll. Üdvözlétemet Tagart kisasszony, a testvére Tagart H. Villiam és Dunkerley urak viszonozták; ez utóbbi átadván a Brit- és Külföldi unitárius Társulat üdvözlését is a társulat titkára, Bowie úr megbízásából. Most Tagart kisasszony kért még egyszer szót, hogy kijelentse, mi szerint szándékuk, hogy e látogatásuk emlékéül papnevelő intézetünkben egy új tanári szék felállításához adományokkal hozzájáruljanak s ha Isten megsegíti, e szándékukat hazuról megteszik. Végül felkérésünkre mindnyájan beirták nevöket a kollegiumban, valamint a könyvtárban a látogatók számára szolgáló emlékkönyvbe.

Vendégeink részére az nap bankettet rendezvén, a kölesönös üdvözlések és jókívánatok itt, a szokott módon, egymást üző pohárköszöntésekben nyertek kifejezést. Ezt a bankettet aztán angol testvéreink egy általok rendezett estélylyel viszonozták, melyen a társaság egy geologus tagja, Shrubsole úr, a tordai hasadék formálódásáról mondotta el a maga nézeteit, többen szavaltak és énekeltek és a mi legmeglepőbb volt, egy pap, Davies úr, egy angol ének után a legjobb kiejtéssel elénekelte a mi magyar hymnusunkat. Nem kell mondanom, hogy, különösen ezt, mily általános taps kísérte. Az együtt töltött est után másnap, september 9-én, a társaság a mi

szerecsékivánatainktól kísérve, hazájok felé útra kelt. Csak Tagart k. asszony maradt még itt egy pár napra testvérével. September 13-án aztán ők is elutaztak.

Talán igen is hosszúra nyújtottam angol testvéreink látogatására vonatkozó jelentésemet. Én mégis azt hiszem, hogy nem méltattam eléggé e nagybecsű látogatást. Mert nagybecsű volt az első sorban mindenesetre egyházunkra nézve. Hiszen minden egyébtől eltekintve, magában az a tény, hogy egy nagy és mivel nemzet fiai és leányai, tengeren tuli hazájokból, mint hitsorsosait az uttal tömegesen felkerestek, hogy irántunk való rokonszenyüknök ezzel is újabb jelét adják, nem lélekemelő-e reánk nézve, a kiket vallásunkért — mondjuk ki tisztán — sokan még most sem szívelhetnek itt édes hazánkban se, holott negyedfél száz éves multunkból annyira legalább megismerhettek, hogy ha templomainkon ninesenek is kereszték és azokban Krisztust isteni tisztelettel nem imádjuk is, azért minket is a kereszténység szelleme éltet, és a Krisztus által hirdetett evangéliumi elveknök hódolunk; mert az ő legfőbb két parancsolatját: az Isten és embertársaink iránti szeretetet igyekszünk mi is minden eselekedetünknel szem előtt tartani. De nagybecsűnek tartom én angol testvéreinknek e látogatását nemzetünkre nézve is. Mert ha csak 20—30 szívet is megnyerni hazánkban és nemzetünknek a külföldön, a hol bizony nem egy helyen nemzetileg sem vagyunk jobban méltányolva, mint a hogy mi vagyunk valóságilag, ez is egy oly erkölcsi nyereség, a melyet nem lehet kiesinyelnünk. Már pedig arról merek kezkeskedni, hogy angol vendégeink, telve hazánk és nemzetünk iránti szeretettel, tértek vissza hazájokba s ott is legjobb barátaink maradnak. Legyen útjok szerencsés! Az Isten áldja meg őket!

7. És most vegyünk búcsut azoktól is, a kik végképpen eltávoztak körünkbelöl. Mert angol testvéreinkkel még találkozhatunk; de azokkal, a kiket a halál ragadott el közülünk, e földön találkozásunk nem lehet.

Mult évi egyh. főtanácsunk óta lelkészeinken kívül, a kiknek elhalalozásáról már fennebb fájó érzéssel megemlékeztem, egyh. tanácsos afiai közül elvesztettük: Nagy Domokos, Barabás József, egyszersmind sz.-kereszturi tanár, Gelei Gyula, Kőváry Mihály, Sárdi Imre, dr. Sebes Károly és Vajna Lajos, egyszersmind küllőköri főgondnok afiait. Végül nem mulaszthatom el a halás kegyelet érzésével e gyászkoszoruba fenni egyházunk egy buzgó nőtagjának, f. évi aug. 23 án Vajda-Hunyadon elhunyt Konez Juditnak a nevét is, mint a ki egyházunk és szent vallásunk iránt őseitől örökölt buzgóságának és áldozatkészségének, értesülésem szerint, végrendeletében is kifejezést adott. A béke anyala örködjék mindnyájoknak sirja felett.

Tisztelettel kérem a mlgs és főt. egyh. főtanácsot, méltóztassék ez évi jelentésemet tudásul venni és elfogadni.

III.

Ferencz József püspök felavató imája

az új kollegium megnyitásakor.

Világok dicső Alkotója és böles Gondviselője! Emberi nemünknek e földön Fenntartója s szellemi fejlődésének kimeríthetetlen forrása! Nagy Isten! A te nevedben gyűltünk egybe e helyen s a legelső szó, mely ajkainkra tör, a hála szent szava, a melylyel szívünk mélyéből áldozunk neked a te jóvoltodért, hogy segedelmeddel egy új hajlékot emelhettünk a Muzsáknak és az Erényeknek.

Kiesiny egyházunk negyedszáz éves történetének emlékei vonulnak el lelkünk előtt, oh Uram, e pillanatban. S bár ez emlékek között vannak, a melyek öröm helyett fájdalmas érzéseket fakaszthatnak fel keblünkben, ezekért mint amazokért egyaránt téged áldunk és magasztalunk; mert mindenik a te kezed munkája, mindenikben reád, a te végetlen bölcseségedre és hatalmadra, a te kimeríthetetlen jóságodra és kegyelmedre ismerünk.

Mint a felkelő nap a te parancsodra emelkedik a láthatárra, s hinti szét arany sugarait a földön: te hoztad fel lelkünk egén is szent vallásunk ragyogó napját. Ennek fényénél te ismerttetted meg magadat velünk egyedül imálandó Istennek és a te szt. fiadat, az ember ur Jézus Krisztust, a mi testvérünknek és tanító mesterünknek az üdv útján. Te tetted fogékonyvá az elméket ez igazságok és ezeken alapuló hitünk iránt s adtál ennek terjedést hazánkban kunyhókban és palotákban egyaránt. És a midőn hitünk az idők folyamán ellenszenvvel találkozott s nem egyszer még üldöztetést is szenvedett, ez is a te akaratodból történt s javunkra volt; mert erőink kifejtésére indított, a küzdelemben kitartásra, az általunk megismert igazság mellett állhatatosságra, hithűségre és szent fiad példájának követésére buzdított.

Oh légy áldva, légy magasztalva hát jó Istenünk! mindazokért az emlékekért, a melyek a multból örömmre hangolva vagy könyeket

fakasztva lelkünkben megelevenednek. Légy áldva, hogy megtanítottál, hogy értelmünket nem kell feláldoznunk hitünkért, hogy a tudomány igazságai nem zavarják meg vallásunk igazságait, hogy egy oltárt emelhetünk és egy oltáron áldozhatunk mindkettőnek.

Egy ily oltára volt, szerető szt. Atyánk! egyházunknak megalapítása óta e nemes városban tanintézetünk, melynek ujonnan emelt csarnokát mutatjuk be neked. Történelmileg ez immár a negyedik, a melynek kapuit megnyitjuk. S oh mennyivel szerencsésebbek vagyunk mi hitelődeinknél, hogy a mitől ők korokban meg voltak fosztva, ez ujonnan épült tanintézetünk megnyitásában, ime ma velünk együtt örvend minden különbség nélkül a nevelés ügyének minden barátja, e városnak minden hű és igaz polgára, a kik nemzetünk közmívelődése iránt érdeklél viseltetnek -- nemcsak, hanem a miben hitelődeink szintén nem részesültek, hogy a közmívelődésnek e csarnokát felemelhessük, sok szükséggel küzdő egyházunknak az állam szintűgy, mint e nemes város segítségére jött.

Dicséret és dicsőség legyen ezért is szent nevednek oh gondviselő Isten, ki az emberek szívét és gondolkozásmódját, a kor szellemét irányítod s ha néha tün visszaesésekkel is, de azért általában mégis előbbre viszed az emberiséget a tökéletesedés végetlen útján.

Oh, vajha a közmívelődésnek e csarnoka bensőleg is oly vonzóvá lenne, mint külsőleg! Vajha az ebben ápolott tudományok és ismeretek is oly szilárd alapon és pillérekben nyugodnának, mint a minőkben ez épület nyugodni látszik! Vajha ugyanaz a szellem tölténé be, mint a minő szellem kiolthatatlan lánggal égett az eddigiekben s a melyet legközelebről is elhagyánk.

Hozzád folyamodunk azért nagy Isten! minden erőnek, minden hatalomnak és minden kegyelemnek forrása! S mindenek előtt arra kérünk, hogy vedd oltalmadba ez épületet. Terjeszd ki a felett gondviselésednek szárnyait. Parancsolj az időnek, hogy kimélve repüljön át felette s engedje újabb meg újabb századokat köszöntenie e helyen sértetlenül.

De örködj még inkább benső élete fölött s cselekedd, hogy megfeleljen nagy és szép rendeltetésének. Legyen ez a hazafiságnak

és vallásosságnak, az ész és szív nemesítésének, a tudományoknak és erényeknek századokon át elismert otthona, biztos melegágya.

E végre rendelj e tanintézet részére időről-időre böles előjárókat, kik azt értelemmel és belátással kormányozzák; nemes emberbarátokat, a kik fenntartására és fejlesztésére az elődök példájára meghozzák a szükséges áldozatokat; értelmes és buzgó tanárokat és tanítókat, a kik elhivatásoknak éljenek s azért égjenek és lelkesüljenek; növendékeket, a kik betöltsék ne csak a termeket, de betöltsék a szülőknak és tanároknak, a hazának és nemzetnek hozzájuk fűződő reményeiket is.

Áldásod legyen, áldások Istene! az élet nagy iskolájában bölesé lett s nemesak országunkon, hanem nemzetünk szívó is uralkodó királyunkon. Nyujtsd még hosszúra életét fényben és dicsőségben. Rendelj melléje minden időben alkotmányos érzelmű tanácsadókat, kormányférfiakat, a kik hazánk jogai és szabadsága felett hiven őrködjenek s nemzetünk jólétét és boldogságát kitartással munkálják. Áldd meg hazánkat és nemzetünket minden áldásaidal. Forraszd egygyé e hon földén élő népek szívét, hogy se a nyelv, se a hitkülönbség ne szolgáljon akadályul közös hazánk szeretetében, törvényeinek tiszteletben tartásában, egymás megértésében és szeretetében. A benső békét ne engeddd megzavartatni kül-ellenség által se, mert a fegyverek zöreje a muzsáknak nem kedveznek. De ha a haza védelme harezra szólítaná nemzetünket: adj diadalt fegyvereinek. Adj termékenységet földünknek, virágzást iparnak és kereskedelemnek, tudománynak és művészetnek. Áldásod legyen e nemes városon, ennek minden rendű és rangú polgárain, különböző tanintézetein, a melyek szintén a közművelődést szolgálják. Vedd kedvesen legközelebből ez ünnepélyünket s hallgasd meg könyör-gésünket. Szt. Fiad, az Úr Jézus nevében kérünk. Amen.

Légy megáldva, megszentelve Istentől ujonnan épült csarnoka a közművelődésnek. Az ő gondviselése őrködjék feletted. Maradj századokon át minden véstől megvédett kedves és keresett otthona a muzsáknak és erényeknek.

IV.

Id. Daniel Gábor főgondnok megnyitó beszéde.

Tisztelt gyülekezet! Örömnapunk van, mert vallásközönségünk nagy áldozattal létesített új collegiumának megnyitási ünnepélyét tartja, a melyet fokoz azon részvét, a mely más felekezetbeliek részéről is nyilvánul. Ezt természetesnek találom, mert minden oly mozzanat, a mely a magyar kulturát előmozdítja, minden igaz hazafi részvételét fölkeltheti.

Mai napság nem a nyers erő, hanem a tudomány, a műveltség azon erő, a mely győzelemre vezet. Még a hadviselésben is ez az irányadó. A hadtudomány, a fejlett technika és a fegyverek minősége, nagyrészen a döntő eszközök és ha az ezen a téren így van, annál inkább áll ez a polgári téren, a hol a nemzetek hatalmát nemesak a létszám, hanem annak műveltsége, tudományos képzettsége, gazdasági, ipari és kereskedelmi fejlettsége teszi.

Tehát indokolt örömünk, a midőn e téren egy tényező eszközének felavatását ünnepeljük, a melylyel első sorban a magyar unitárius-egyház iránti kötelességünknek teszünk eleget, de másfelől szeretett hazánknak is, a midőn annak hí fiaikat igyekszünk nevelni, még pedig olyanokat, a kik a koronás királyunk iránt viseltető hűség mellett, a magyar nemzetiség eszméjéhez való tántoríthatatlan ragaszkodással Magyarország megerősödéséhez, habár számban csekély, de őszinte törekvéssel járulnak.

Az unitárius vallás ereje hazánkban a székelységben gyökereszik, ők annak állandó és önzetlen követői, de ép úgy hevül keblökben — felekezeti különbség nélkül — a hazaszeretet.

Hálával adózom a Mindenhatónak, hogy megérem engedte vágyaim egyikének megvalósítását, a melyet — magas koromnál fogva — alig mertem reményleni.

Lelkem mélyéből eredő hódolattal adózom magam és vallásközönségünk részéről diesőségesen uralkodó Királyunknak, a kinek jogara alatt évszázak óta először részesült vallásközönségünk állami segélyben.

Hálátlanság lenne e tekintetben megfelekedni hazafias kormányunkról, jelesen a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszterünkről, a kinek nagy része van abban, hogy ma itt ezen épületben ünnepehetünk.

Kegyelettel újítom fel azon hitfeleim hervadhatatlan emlékeit, a kik vallás-közönségünk alapjainak gyarapításával lehetővé tették ezen kollegiumunk létesítését, biztat a remény, hogy a jövőben is az áldozatnak ezen forrása nem fog kiapadni, sőt esörgedezése lehetővé teszi egyházunknak, a közmívelési téren is a kor igényeinek megfelelő színvonalra emelését.

A midőn jöltevőinkről szólok, ezek közé méltán sorozhatom az amerikai és angol hitfelcinket, a kiknek szeretetöket és áldozatkészségüket oly gyakran élveztük és élvezzük. Meleg érzés esatolja őket hozzánk. Érdeklődésüknek jelét adták legközelebbtől is több angol hitfeleink itteni látogatásuk által. Mely egybeköttetés ha fényt áraszt egyházunkra, a két szabadállam tagjaival való érintkezés előnye kihat hazánkra is.

Tekintve ezen ünnepély terjedelmes sorrendjét, rövidre szabott megnyitó beszédemet a tisztelt gyülekezet legszívélyesebb üdvözlésével végezve, átadom a szót Horváth főgondnok társamnak.

V.

Báró P. Horváth Kálmán főgondnok üdvözlő beszéde.

A nagyméltóságú közoktatási miniszter úr képviselőjében mélt. gróf Béli Ákos urnak, Kolozsvár sz. kir. város törvényhatósága, Kolozsmegye törvényhatósága, a kir. egyetem, az összes tanintézetek, egyletek tisztelt képviselőinek, minden egyes tisztelt urnak egyszóval

Egyházam részéről üdv és hála mindnyájuknak, kik jelen ünnepélyünkön körünkbe jönni szivesek voltak.

Tisztelt uraim!

Az ember lehet bármily politikai párton, egyet nem tagadhat meg, azt, hogy a tanítás ügye Magyarországon az utolsó két évtized alatt nagyot haladott és ha ezen tény fokmérője az ország kulturális fejlettségének és egyszersmind vagyoni gyarapodásának, akkor ezen ország az általános jóllét emelkedésének áldásos útján halad.

Ki tagadná ezt?

A mint bővül azon kör, melyben a műveltségnek bizonyos fokát elérhetik az emberek, annak arányában nő nagy valószínűséggel azoknak száma, kik jóllétnek ötvendenek.

A hol művelt emberek laknak, az gazdag ország.

Az értelmi erő növekedése föltételezi a vagyonosodást annyiban, hogy mindenki igyekszik saját, most nagyobbá lett, eddig csak egyes társadalmi köröknek fenntartott — igényeit kielégíteni; melyeknek kielégítése által munkás, törekvő lesz, vagyont gyűjt és tart meg családjának, hogy majd az is nagyobb gond nélkül élhessen meg. Ezáltal az ország közvagyonát gyarapítja.

Hogy ezt tehesse, ezen célra közreműködni kötelessége mindazoknak, kiknek valamely kulturális intézmény igazgatására befolyásuk van.

Az országos kormány bölcs belátásában megtette a magáét — mit fennen hirdetnek az ország különböző részeiben fölállított állami iskolák, tanító- és tanítónőképezdék, az állami gimnáziumok és egyetemek, melyeknek a fejlesztésére szükséges költséget bőséggel rendelkezésükre bocsátja. A felekezetek, az iskolákat fenntartó városok és testületek, mindenik közreműködik arra, hogy Magyarországon a műveltséget terjessze, ugyannyira, hogy minálunk a ki tanulni akar és képes reá, tanulhat, mert a mód reá, önként kínálkozik.

A mi egyházunk teendői egyike legfőbbikének tekintette mindig és tekinti ma is az iskola ügyét. Tudja, hogy ez azon folyam, mely magába fölveszi az ország intelligens elemét és azt átformálva évek múlva szétosztja, mint áldást vivő ereket a haza téreire. Tudja, hogy a milyen ezen munkája, olyan lesz a fölnevelt ifjúság. Azért törekedünk beléjük csepegtetni, hogy hazafiasak, kötelességtudók és mindenekfölött háladatosak legyenek azok iránt, kik támogatták, midőn az iskolázás idején arra szükségük volt.

Lelkükre kötjük, hogy tanulásuk és igyekezetük által az államnak hasznos, kiváló embereivé váljanak, — mert az övék a jövő és tőlük függ, hogy Magyarország a jövőben nagy és mindenki által tisztelt legyen.

Uj kollegiumunkat is a magyar kormány nagylelkű támogatásával ezen jelzett irány jegyében építettük fel és bocsátjuk a tanuló ifjúság használatába. Áldozatot nem kiméltünk, mert tudtuk, hogy hazafias célát szolgálunk — mert meggyőződünk arról, hogy midőn unitárius ifjainkat ide hozzuk és belőlük embereket nevelünk, általuk a magyar elemet erősítjük, a magyar állam gépezetének tengelyét aczélozzuk meg a küzdelemre, a győzelemre.

Adja Isten, hogy így legyen!

Egyházam nevében újólág üdvözlöm mindnyájukat és egyházam mély és hálas köszönetét fejezem ki azért, hogy megjelenésük által collegiumunk ünnepélyes megnyitásának fényét emelni kegyeskedtek.

VI.

Elintézett ügyek.

A folyó év szeptember 22. és következő napjaira egybehívott E. Főtanácsnak, nem számítva a közbeeső egyes ünnepeket, már magában a tárgysorozata oly gazdag volt, hogy a legtöbben azt hitték, hogy annak legalább is egyharmadát kénytelenek leszünk levenni a napirendről s egy jövő, esetleg rendkívüli főtanácsi ülésre halasztani. Ez azonban nem történt. Az ünnepek lezajlása után derekas munkát végzett a Főtanács s a tárgysorozatba felvett tárgyakat mind letárgyalta.

Az e. főtanácsi ülést sept. 22-én d. e 8 órakor, tekintettel arra, hogy az új collegium épülete nem volt még átadva a közhasználatnak és mert az volt a cél, hogy a dísztermet ne vegyük addig használatba, a míg abban szép ünnepélylyel az iskolát meg nem nyitjuk, az új collegium szép és tágas tornatermében a püspök nyitotta meg egy szép beszéddel, a melyet fennebb egész terjedelmében adunk.

Ritkán volt együtt annyi egyh. tanácsos a gyűléseken, mint most.

A püspöki megnyitó után a Főtanács megalakult, megállapította a tárgysorozatot, mivel még néhány, a tárgysorozat kiküldése után előkészített ügyet kellett abba felvenni, s azután felfüggesztette tárgyalásait.

A közönség a templomba vonult. Csakis nagy ünnepeken lát a kolozsvári templom oly szép és diszes közönséget, mint a minő most ott egybegyült. Az éneklést a kolozsvári dalkör végezte. Péterfi Dénes lelkész pedig Pál apostol Filippib. IV. 12. verse e szavai alapján: „Tudok megalázkodni és tudok bővölködni“, alkalmi beszédet mondott. E beszéd hallgatása alatt úgy jött, mintha egy teljesen tiszta, átlátszó folyó feletti hídon állanánk s onnan tekintenénk a víz folyására és mintha abban csaknem 350 év történetének képei, alakjai vonulnának el előttünk.

A templomozás véget ért s mindenki az új collegium dísz-

termébe vonult a megnyitási ünnepélyre. Boldog volt a ki beférhetett. Még a különböző testületek küldöttségei is alig tudtak helyhez jutni. Az ünnepélyt a püspök kenetteljes, buzgó imája nyitotta meg, a melyre id. Daniel Gábor főgondnok beszéde következett. Majd a küldöttségeket üdvözölte br. Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok, a mire gr. Béli Ákos Kolozsmegye főispánja, úgy is, mint a vall. és közoktatásügyi minister képviselője és Szvacsina Géza polgármester válaszoltak szép beszédben. A ref. egyházat dr. Bartók György püspök, a katonaságot Palkovics József altábornagy és Pap Gyula vezérőrnagy képviselték.

Az iskola-átadó derek beszédet Kozma Ferencz collegiumi f. ü. gondnok tartotta. Az iskolát gondjai alá vette dr. Gál Kelemen igazgató, míg Nagy Lajos nyug. tanár ez alkalomra írt szép ódáját szavalta el, a mely ugyanczen a napon nyilvánosság elé bocsátott kötet költeményeinek egyikét teszi. Az unitárius leányok saját gyűjtésükből egy drága szép lobogót készíttettek ez alkalomra az iskolának. E lobogót Fangh Erzsi k. a. adta át, a mit az igazgató köszönettel fogadott. Az építési emlékokmány a főlépcső-ház falába helyeztetett. Ezután az iskola megtekintése s később egy díszbéd következett.

Az új collegium megnyitása alkalmával mondott beszédekről száándékosan tartózkodunk e helyen többet mondani, mert azok egy kötetbe összegyűjtve, nem sokára ki fognak adatni, s akkor mindenkinek alkalma lesz azokat vagy újra élvezni, vagy azokat lelki örömmel olvasni — ha az ünnepélyen jelen nem lehettek.

22-én d. u. a püspök és az E. K. Tanács jelentésével, melyek tudomásul vétettek s melyek közül az első fennebb egész terjedelmében adjuk, a főtanácsi tárgyalás az új collegium dísztermében kezdetét vette. Azonban a derekas tárgyalás csak 23-án kezdődött.

23-án d. e. 9 órakor a Főtanács a püspök és id. Daniel Gábor főgondnok jubilálásával kezdődött, a kiknek tiszteletére, annak emlékére, hogy épen 25 éve múlt, hogy az árkosi zsinaton 1876-ban augusztus 26-án állásaikra megválasztattak, az egyház, a maga kebelében jubileumot rendezett.

A két egyházfő együtt lépett a díszterembe, mely akkorra már telve volt díszes férfi és női közönséggel. Br. Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok gyönyörű beszédben méltatta a jubiláltak érdemeit s üdvözlő beszéde végén lehullt a lepel két jelesünk amaz életnagyságu képeiről, melyeket ez alkalomra az Egyház

festetett. Az ünnepeltek az üdvözlő beszédre adott válaszaikban visszapillantottak az elmúlt 25 év történetére s gyönyörű képekben adták elé ezéjjaikat, ezek valósulását, vagy a közel jövőben remélhető valósulását. Mindenkit meghatott, mikor a püspök, beszéde végén bejelentette, hogy e nagy nap emlékére, — mivel a főgondnok úr már előzőleg megtette — ő is, nejjével együtt 2000 korona alapítványt teszen a kolozsvári collegium konviktusa javára.

A díszteremben még egy kép eltakarva állott. Ez a Berde Mózsái volt. A jubileum után a püspök emelkedett szóra. Berde Mózsáról, egyházunk e nagy jóltevőjéről emlékezett meg meghatottan, kinek siremlékénél 21-én folyt le az ünnepély. Szavait felállva hallgatta az egész közönség. Meghajoltunk lelkének nagysága előtt, s a püspök beszéde alatt lehullt a lepel Berde Mózsai életnagyságú képéről is. Mindnyájunkat meghatott Kőváry Endrének e nagy tanulmánynyal készített, megszólalásig élethű képe.

Ezután egyes testületek nevében üdvözöltettek a jubiláltak és az üdvözlő iratok, illetve sürgönyök olvastattak fel.

Ez ünnepségek után a Főtanács a tárgyakat vette elő.

Bedő Ferencnek a felső-fehérvári gondnoki állásra történt megválasztatása jóváhagyatott s tőle a tisztí eskü bevétellett.

Közpénztárnoksággal még egy évre Benczédi Gergely bizatott meg. A jószágfelügyelőség és a jószágigazgató mandátuma is még egy évre meghosszabbítatott. Főiskolai könyvtárnoknak, mely állás a Kanyaró Ferenc lemondásával üresedett meg, Pálfi Márton választatott meg.

Megválasztatott továbbá 10 tag az E. K. Tanácsba, a II. és III. fegyelmi bíróság tagja. A belső emberi nyugdíjintézet pénztárnokságával újra csak egy évre ideiglenesen, Csifó Salamon bizatott meg.

A kolozsvári és a sz.-kereszturi gimnáziumoknál egyes tanári állások betöltése jóváhagyatott. Kolozsvárra alkalmaztattak rendes tanároknak: Hidegh Mihály és dr. Kiss Ernő, rendes tornatanárnak kineveztetett: Lassel Gyula; helyettes tanárok lettek: Márkos Albert, Major Sándor és Demeter Dezső. Sz.-kereszturra helyettes tanárnak kineveztetett: Szolga Ferenc, úgy azonban, hogy mihelyt oklevelét bemutatja, azonnal rendes tanárrá fog előléptettetni. Még egy évre Csiki István szintén kineveztetett, továbbá egy évre ugyanesak helyettes tanárnak kineveztetett Gálfalvi Sámuel is.

A gazdaságookról beadott évi jelentés szerint sok kárt valot-

tunk az időjárás miatt ez évben. A jelentés különben tudásul vétetett. Ugy szintén tudásul vétetett a pénztárvizsgálatokról beadott jelentés is.

Tekintettel arra, hogy az 1899. évi rendkívüli Főtanács által alkotott törvény szerint Egyházunk neve: „a magyarországi unitárius Egyház“ névre változtatott, kimondotta a Főtanács, hogy e változtatás alapján a telekkönyvnel s más szükséges iratoknál mindenütt keresztül viendő a kiigazítás, a mivel Molnár Sándor jogtanácsos bizatott meg.

A folyó évben negyedszázados évfordulója telik be annak, hogy a Br. Baldácsy-féle protestáns alapítvány megvalósult. Az E. Főtanács megkeresi az alapítványt kezelő igazgatóságot, hogy a jövő közgyűlésen a negyedszázados évforduló alkalmából a nagy alapító iránt érzett hálánk kifejezése végett rendezzen megfelelő ünnepélyt.

A belső emberi nyugdíj intézeti hátralékok után a kamat számítás és szedés a régi szabályzat szerint történik, míg az új szabályzat megalkottatnék.

Boros György tanárnak megengedte a Főtanács, hogy az amerikai „Harvard“ egyetemről kapott tiszteletbeli hittudori ezimet használhassa.

Abrudbányai és verespataki egyházközségeknek a püspöki vizsgálat alól leendő kivétele s esperesi vizsgálat alá adása kérdése elhalasztatott addig, a míg az *egyházkörök és egyházközségek*ről szóló törvényjavaslat tárgyalás alá kerül.

E napon tartatott meg a Berde-ebéd a torna teremben. A Berde-serleget Szentiványi Gyula köri f. ü. gondnok üritette ki. Magvas és lelkes beszédben elevenítette fel a nagy jóltevő emlékét.

Ebéd után a különböző számadások, költségvetések és az összesített vagyon mérleg, továbbá a bizottságok jelentései tárgyalattak le.

Szept. 24. és 25. napjain a következő ügyek intéztettek el. A belső emberi nyugdíj szabályzatra vonatkozó E. K. Tanácsai javaslatot az E. Főtanács elvetette, elfogadván a helyett, a többek nevében előterjesztett azon javaslatot, hogy a szabályzat „*ujabb szövegezésre*“ adassék ki egy bizottságnak, melyben minden egyházkör legalább is egy taggal képviselve van, azzal az utasítással, hogy az újabb kidolgozásnál irányadó legyen, hogy minden tagnak a teljes fizetése biztosított legyen nyugdíjjal. A bizottság Kozma Ferencz isk. f. ü. gondnok elnöklete alatt a köri esperesekből és a nyugdíj bizottságból megalakított.

A papnevelő intézet szervezete és rendszabályai ideiglenesen egy évre helyben hagyattak azzal, hogy eltekintve az E. Főtanács korábbi határozatától, a dekáni állásban a jelen tanévre személyi változás nem tétetik.

A belső emberi nyugdíj pénztárnak a közpénztárnál leendő kezelése kérdésére vonatkozólag kimondatott, hogy ez idő szerint még a nyugdíj pénztár külön kezeltessék.

A kolozsvári kollegiumban az internatusi díjak megállapítására vonatkozó E. K. Tanácsi javaslat elfogadtatott.

Ugyancsak a kolozsvári kollégium konviktusára vonatkozólag beterjesztett költségvetés is az 1901/2 tanévre elfogadtatott. A konviktus szabályzata ideiglenesen egy évre jóváhagyatott. Azok az alapítványok a melyek jövedelmei a konviktus céljára felhasználhatók, kimondatott, hogy ezután „konviktusi alapok“ ezímen kezelendők. Ezzel kapcsolatosan a Derzsi János-féle alapítvány (tápin-tézeti ösztöndíj) kétharmadrészben, vagyis Kolozsváron 10 és Sz.-Keresztúron 13 tanuló részére, egyenként 200 kval a f. tanév szept. 1-től kezdve életbe lépttetett.

A Berde-kezelési alap 155,000 k. ezímen jövőre egy összegben együtt kezeltetni határozatott. Az évi kamatokból két alapítványkezelő kap évenként 400—400 kr., a harmadik, vagyis a pénztárnok 600 kr., ezenkívül fedeztetnek a vagyon kezelése körül felmerülő minden költségek, mint a vagyonkezelő biztosok, jószágigazgató uti költségei, jószágigazgató és erdősz. fizetésének aránylagos részei, helyrepótoltnak a Berde-vagyon egyes alapjai esetleges hiányai s ha még ezek után is marad fenn, az beadatik a közpénztárba a közzükségletek fedezésére.

Az új kollegium építésére a Berde-alapból kölcsön vett összegekre nézve nem kíván a Főtanács követelményeket állíttatni ki, hanem utasította a pénztárnokot, hogy a kiutaló végzéseket helyezze és őrizze vasszekrényben a Berde-alapra vonatkozó iratok között s ezenkívül a számadásos főkönyvben mindig jegyezze elő a kölcsön kiutaló végzések számait.

A Tordán esetleg létesítendő állami főgymnasium támogatására a tordai unitárius gymnasium alap vagyonából Egyházunk semmit se áldozhat közvetlen, de közvetve módját fogja találni később az intézet támogatásának.

A sz.-keresztúri gymnasium tanárainál a fizetési fokozatok az évi államsegély terhére beindítottak. A fizetés emelkedések a

nyugdíjba betudatnak s ezért a vallás- és közoktatásügyi minster urnak bejelentettek.

A Berde végrendelet 4. §. d. pontjára vonatkozólag a jogügyi bizottság véleménye, illetve javaslata elfogadtatott. Ennek alapján a méhészet- és gyümölcsészetért évenként kiadandó jutalomra pályázhatnak a lelkészek, a tisztán felekezeti iskoláinknál szolgáló néptanítók, kántortanítók és a csakis énekvezérek. Egy jutalomdíj rendszeren 100, rendkívülig 200 K. A pályázati feltételek és a melléklendő okmányok, illetve igazolványok megállapítottak.

Nagy Lajos főjegyző fizetés emelés iránti kérése, bár méltányosnak találtatott, a jelen pénzügyi helyzetre való tekintettel azonban nem volt teljesíthető.

Dr. Bedő Albert egyh. tan. országgyűlési képviselő 100 K. adománya, hogy az pályadíj adassék egy legjobb husvétii beszéd írójának, örömmel fogadtatott, a pályázat kihirdetésével az E. K. Tanács bizatott meg.

A Zsuki-alap felhasználására vonatkozólag elfogadtatott, az E. K. Tanács javaslata. E szerint az alap jövedelme évenként a Főtanács által osztatik ki a többi segélyekkel együtt.

A segélyek kiosztására vonatkozólag a bizottság javaslatához képest az E. K. Tanács javaslata némi módosítással fogadtatott el.

Ezután a tanügyi jelentések következtek, a papnevelő intézetről, középiskoláinkról, a nem unitárius középiskolákban tanuló unitárius növendékek vallástanításairól, a tanító- és tanítónőképzésekben tanuló unitárius növendékek vallástanításáról, a tordai polgári fiu, leány és kapcsolatos elemi iskolákról, továbbá az elemi nép iskolákról s végül a vasárnapi tanításról.

Jóváhagyattak a Korondi és Bordosi kepeválasztási ügyek és Árkoson a kepeének pénzül leendő fizetése.

Töröltetett a Szabó Lajos és Molnár István tartozása, a felhajthatatlanok közé tétetett a Bonis Ferencznéc és újabb tárgyalás alá kerül a Pálfi Sándoré.

Ferenzi Lajos felső-rákosi állami tanító és unitárius énekvezérnek Egyházunk érdekében tett munkálkodása érdemei elismerése jeléül a „tiszteletes“ cím engedélyeztetett.

A keblbi tanári nyugdíj szabályzat 9. §-a oda módosítottatott, hogy az özvegy nyugdíja a férj fizetésének 1200 frtján felüli része után 20%.

A házasságot kötöttek kihirdetésére elfogadtatott az udvar-

helyi egyházkör indítványa, a mely szerint az esetben, ha két unitárius vallásu két különböző községből való egyén köt egymással házasságot, a házasságot kötöttek mindkét községben kihirdetendők.

Nem fogadtattak el Lőrinczi István indítványa a házasulandók kihirdetésére, az udvarhelyi egyházkör javaslata arra nézve, hogy az egyházköri jegyzők is legyenek hivatalból tagjai az E. Főtanácsnak; a küküllőkör indítványa a vallástanítók kinevezésére, továbbá a köri jogtanácsosi és egyházköri kebli tanácsosi állások szervezése iránt, továbbá, hogy ingyen tankönyvek adassanak az elemi népiskolai tanulóknak. Ugyancsak az egyházkörök véleménye alapján nem fogadtatott el az udvarhelyi egyházkörnek az egyházközségek költségvetése minta ivére vonatkozó javaslata.

A jövő évi Főtanács ülése idejének a kifizése az E. K. Tanácsra bízott.

A gyűlést a püspök beszéde és Kelemen Albert közügyigazgató imája zárta be.

CSIFÓ SALAMON.

Beszéd

a Berde Mózsa siremléke leleplezésekor.

(1901. sept. 21-én.)

Kegyelettel adózó gyülekezet! K. ai! Egy nagy erkölcsi tartozást fogunk ma Isten segedelmével leróni boldog emlékű Berde Mózsa siremlékének ünnepélyes leleplezésével. Ezekben a napokban éppen nyolcz éve lesz annak, hogy a boldogultnak porait e sirba elhelyeztük s azóta — okát, elhallgatom, mert a sirokat a béke angyala őrzi, s lakóinak csendes nyugalját nem illő, a mi viszállyaink és perlekedéseink keserű emlékeivel megháborítani — mindez ideig jeltelenül állott a sirja annak a férfinak, a kinek emléke iránt nem csak mi, az élő nemzedék, hanem késő utódaink is, nemzedékről nemzedékre örök hállával fognak tartozni nagy és szép alapítványaiért, melyeket egyházunk és iskoláink oltáraitra letett.

S mintha az isteni gondviselés különös nyilvánulását látnám abban, hogy a mikor a szükség a legnagyobb egyházunkban, akkor támaszt kebelében egy-egy olyan jótevőt, mint a minőt Berde Mózsaiban is adott. Mert igaz ugyan, hogy Berde Mózsa, mondhatni fejedelmi adományaival egyházunkban eddig egyedül áll és századok telhetnek el, a míg őt valaki nemhogy felül mulná, hanem csak utol is éri, avagy megközelíti; de ne legyünk hálátlanok azok iránt se, a kik talán kisebb adományaikkal és hagyományaikkal, de éppen olyan szükségét pótolnak, éppen olyan nemesen és nagylelkűen hozzájárultak egyházunk fentartásához, nem egy közülök megmentéséhez, mint a kinek emlékét ma is hállás szívvvel áldjuk.

Emlékezzünk csak vissza, mily siralmas helyzetben volt egyházunk a 18-dik évszáz kezdetén. Templom és iskola nélkül maradtunk még e nemes városban is, a mely az unitárius hitesszeme bölcsője volt, körülötte gyűlve a város lakóinak összessége és a honnan a hitesszeme első püspökünknek, Dávid Ferencznek ihletett szavára, mint fényugár terjedt szét bérezes kis hazánkban, Erdélyben, beragyogva kunyhókat és palotákat egyaránt, hullámgyűrűket